

The “what” and “why” of the recorded knowledge history: study the roots and benefits

Behzad Mohamadyari¹, Gholamreza Haidary^{2*}, Siavash Yari³

1. PhD Student in Information Science, Department of Information Science and Knowledge, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
2. Associate Professor, Department of Information Science and Knowledge, Razi University of Kermanshah, Kermanshah, Iran
3. Associate Professor, Department of History, Ilam University, Ilam, Iran

Article Info.

Received: 2022/07/08

Accepted: 2023/01/06

Abstract

Background and Objectives: This research introduces the term and concept of the recorded knowledge history and the importance of studying and examining it with the aim of understanding the subject.

Methodology: Method applied in this article is a theoretical and The analytical one. Besides, we have used terminology, etymology and historical analysis of the application of terms and concepts.

Findings: The history of the recorded knowledge, as history, has been the main and central subject of information science and library science with topics such as the history of the press, the history of books and the like, has been widely considered by researchers. The term "recorded knowledge" is a combination of the two terms "recorded" and "knowledge". Dehkoda Dictionary has defined the term "recorded" to mean the following concepts: to become resident, to stay somewhere forever, to stay in a place, to enter a city, to reach a city, collected, written in a court, a court composed and provided, written in the court, the sum, the recorded and the objective adjective of "tadvin" in Persian. "Dabir" is a Sumerian word and has been entered into the Persian language since the Achaemenid period. Moreover, it has been used as a DP in the inscriptions. In Sumerian language, DUB means tablet and secretary, and high school, elementary school, Diba, Dibeh, Dibacheh, and Diwan have been derived from it. Thus, the term "recorded" has ancient roots and the term recorded knowledge means that type of knowledge which has been collected, written, and somehow preserved. In English, the term "Recorded knowledge" was first used by "Ennis" (1964) and, in Persian, it was first used by Abrami (1355) and, then, by Azakai (2005) and others. The recorded knowledge refers to any type of document in any format; including, manuscript, printed, computer files, with or without images and stored in any media, including clay tablets, leather, paper and other items. We are talking about the emergence of a knowledge society, the path, evolution and future of man and society. In order to predict the movement of phenomena, one must go back and know their past. Experience is a key concept shared in history. Transferring the collective experience on the recorded knowledge to the experts of library and information science is a necessity in addressing the history of the recorded knowledge. The recorded

knowledge has affected scientific and political revolutions as it can be regarded as one of the main foundations of free press democracy.

Discussion: Regarding the four historical aspects of the library and information science: history of information, history of institutes and organizations of the recorded knowledge, history of the library and information science and history of the related professions, history of the recorded knowledge is its main historical aspect. The concept of the recorded knowledge history is directly related to the history of books and the history of information. The history of books, documents, and the press are each part of this concept, and this new interdisciplinary concept, as a subset of theoretical subject matters in the field of library and information science, is one of the sources of knowledge and is in line with the philosophy of library information science. The use of the term ‘recorded knowledge history’ leads to a better understanding of other disciplines of the library and information science and, like an umbrella, brings together book history, document history, press history and more in a single conceptual unity. The study of the recorded knowledge history results in some specific achievements in the field of library and information science and creates links with other sciences which deal with social and cultural studies. Understanding the recorded knowledge history leads to the identification of the recorded knowledge, library and information science, the related professions and the organizations dealing with the recorded knowledge. Historical study in this field creates a new opportunity for theoretical research in the field of library and information science. Besides, it completes part of the scientific gap in the world history and the scientific gaps in history and cultural studies. The recorded knowledge history covers the history of the press and shows the importance of the press in the evolution of society. The recorded knowledge history acquaints young scholars and general public with the library and information science and its attractions and creates pleasure in readers.

Keywords: Recorded knowledge, recorded knowledge history, book history, information history

*Corresponding author: Email: grrhaidari@gmail.com

How to Cite: Mohamadyari, B., Haidary, G., & Yari, S. (2023). The “what” and “why” of the recorded knowledge history: study the roots and benefits. *Journal of Studies in Library and Information Science*, 15(2), 53-68.

فصلنامه

مطالعات کتابداری و علم اطلاعات، سال ۱۵، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

چیستی و چرایی تاریخ دانش مدون: مطالعه ریشه‌ها و فایده‌ها

بهزاد محمدیاری^۱، غلامرضا حیدری^{۲*}، سیاوش یاری^۳

۱. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه رازی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران
۳. دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۷

چکیده

هدف: این تحقیق اصطلاح و مفهوم تاریخ دانش ثبت شده و اهمیت مطالعه و بررسی آن را با هدف درک موضوع معرفی می‌کند. جایگاه تاریخ در کتابداری و اطلاع‌رسانی چیست؟ چرا از اصطلاح سابقه دانش ثبت شده برای این رشته تحصیلی استفاده می‌شود؟ چه نیازی به تحقیق در این زمینه است؟

روش‌شناسی: روش این مقاله نظری و تحلیلی است و از اصطلاحات، ریشه‌شناسی و تحلیل تاریخی استفاده از اصطلاحات و مفاهیم استفاده می‌شود. این تحقیق بین رشته‌ای است.

یافته‌ها: خاستگاه و ریشه تاریخ دانش مدون و مفاهیم مربوطه به دست آمده و لزوم استفاده از اصطلاح تاریخ دانش مدون برای نامگذاری این زمینه و مفهوم تاریخ دانش مدون با استفاده از نظرات متفکران بیان گردیده است. همچنین فایده‌ها و مزایای تاریخ دانش مدون در این مقاله نشان داده شده است.

نتیجه‌گیری: خاستگاه دانش مدون و اصطلاح مربوطه از تمدن بین‌النهرین بوده و واژگان دانش و مدن نیز از اصطلاحات بسیار قدیمی و ریشه‌دار بوده و تاریخ دانش مدون زمینه مهم تاریخ فرهنگی است که در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی مطالعه می‌گردد. این مفهوم با اصطلاحات دیگری پیش از این مورد مطالعه قرار گرفته است و در این پژوهش به رسایی و پختگی اصطلاح تاریخ دانش مدون پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: دانش مدون، تاریخ دانش مدون، تاریخ کتاب، تاریخ اطلاعات

*نویسنده مسئول

ایمیل: ghrhaidari@gmail.com

استناد به این مقاله:

محمدیاری، بهزاد، حیدری، غلامرضا، و یاری، سیاوش. (۱۴۰۲). چیستی و چرایی تاریخ دانش مدون: مطالعه ریشه‌ها و فایده‌ها. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۱۵ (۲): ۶۸-۵۳.

مقدمه و بیان مسئله

تاریخ به معنای عام، بیشتر به مباحث سیاسی و اجتماعی و مانند آن می‌پردازد، اما هنگامی که به موضوع دیگری اضافه می‌گردد، معنای اختصاصی دیگری نیز می‌یابد. تاریخ فلسفه، تاریخ دین، تاریخ زن، تاریخ جنون، تاریخ علم و مانند آن، از این قبیل موضوع‌های تاریخی مضاف‌اند. تاریخ یک علم عام است و می‌توان گفت که با تمام حوزه‌ها سروکار دارد. حوزه‌هایی که مایلند آن امور را مورد ارزیابی قرار دهند، به تاریخ توجه می‌کنند؛ و به طبع باید از روش‌ها و موازین تاریخ هم استفاده کنند. همه‌ی حوزه‌ها خود می‌توانند موضوعات تاریخی در رشته خود را مطرح کنند و از تاریخ خود بگویند. تسری علوم به یکدیگر، باعث می‌شود ارتباط بین معارف بیشتر و منسجم‌تر و هماهنگ‌تر شود (Fani & Akrami, 2008). علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز موضوعات و زمینه‌های مشترک زیادی با دیگر رشته‌ها از جمله تاریخ دارد. همان‌گونه که از عنوان بر می‌آید، این پژوهش به معرفی اصطلاح و مفهوم تاریخ دانش مدون و اهمیت مطالعه و بررسی آن می‌پردازد و هدف آن شناخت این موضوع جدید و با اهمیت است. از جنبه‌ی نظری در مورد تاریخ در علم اطلاعات و دانش‌شناسی با چند پرسش مواجه هستیم. نخست این که تاریخ در علم اطلاعات و دانش‌شناسی چه جایگاهی دارد و وجوه کلی آن چیست؟ از میان وجوه کلی تاریخ در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، آن بخش که به موضوع علم اطلاعات و دانش‌شناسی می‌پردازد، کدام است؟ و چرا باید از اصطلاح تاریخ دانش مدون برای این زمینه مطالعه استفاده کرد؟ چرا باید به موضوع تاریخ دانش مدون پرداخته شود و اهمیت و ضرورت پژوهش در این زمینه چیست؟

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش این مقاله نظری و تحلیلی است و از اصطلاح‌شناسی و ریشه‌شناسی و تحلیل تاریخی کاربرد اصطلاحات و مفاهیم استفاده می‌گردد. چون به مباحث دو علم تاریخ و اطلاعات و دانش‌شناسی مراجعه می‌شود، پژوهش حاضر میان‌رشته‌ای است. پژوهش‌های میان‌رشته‌ای نوعی از پژوهش‌ها است که در آن به مباحث دو یا چند علم مراجعه شود (Nekounam, 2003). کوشش می‌شود، جایگاه تاریخ دانش مدون در میان دیگر موضوعات تاریخی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی مشخص گردد. با ارائه تعاریف چند اصطلاح و تعیین حدود آن‌ها و نیز نظرات اندیشمندانی از حوزه‌ی شناخت‌شناسی و علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانش مدون به عنوان موضوع اصلی علم اطلاعات و دانش‌شناسی معرفی و اصطلاح جدید تاریخ دانش مدون برای مطالعه تاریخی این مفهوم برگزیده و تعریف شده است. سپس با توجه ضرورت شناخت و هویت موضوع علم اطلاعات و دانش‌شناسی و ضرورت شناخت تاریخ، به عنوان منشأ تاریخ دانش مدون، چرایی پرداختن به تاریخ دانش مدون را بیان می‌نماییم.

یافته‌های پژوهش

جایگاه و پیشینه تاریخ دانش مدون

ارسطو دانش را بر اساس غایت به سه دسته‌ی، نظری، عملی و سازنده (فناوری) تقسیم می‌کند. دانش برای دانستن، دانش برای عمل و دانش برای تولید (Aristotle, 1998). بر این اساس هر کدام از علوم نیز می‌توانند جنبه‌های نظری، عملی و فناوری داشته باشند. علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز دارای جنبه‌های نظری، عملی و سازنده (فناوری) است. موضوعات تاریخی یکی از ابعاد نظری علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. تاریخ در علم اطلاعات و دانش‌شناسی از چهار جنبه قابل بررسی است:

۱- تاریخ اطلاعات، دانش مدون، تاریخ کتاب شامل انواع اطلاعات، مدارک و محمل‌های اطلاعاتی از قبیل کتاب، پایان‌نامه،

نشریه ادواری، طرح پژوهشی، نوار صوتی، نوار ویدیویی، چندرسانه‌ای‌ها و جز آن.

۲- تاریخ کتابخانه‌ها، نهادها و سازمان‌هایی که در رابطه با دانش مدون فعالیت می‌نمایند.

۳- تاریخ علم اطلاعات و دانش‌شناسی.

۴- تاریخ حرفه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی (Rahadoust, 2007).

علم اطلاعات و دانش‌شناسی انواع اطلاعات را بررسی می‌کند اما، همچنان که «کوریا و زاندونا» و ابرامی اظهار داشته‌اند، می‌توان گفت در عمل دانش مدون مرکز توجه آن است. دانش مدون گاهی به تسامح با اطلاعات به یک معنی به کار می‌رود (Korea and Zandona, 2015 & Ebrami, 2004). اطلاعات را می‌توان با هر موضوعی مرتبط دانست. با بوی یک عطر جدید، یک نامه عاشقانه، یک اسلاید نمایشی، یک نوار کامپیوتری، خصوصیات ارثی در ژنتیک و جز آن (Ritchie, 1982). اما دانش مدون به عنوان باز نمود دانش تنها یکی از انواع اطلاعات است که علم اطلاعات و دانش‌شناسی ضمن مطالعه و بررسی انواع اطلاعات، توجه ویژه‌ای به آن دارد. از میان چهار زمینه‌ی تاریخی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تاریخ دانش مدون از دیرباز به عنوان موضوع اصلی و مرکزی علم اطلاعات و دانش‌شناسی در شرق و غرب، با عناوینی مانند تاریخ مطبوعات، تاریخ کتاب و جز آن، مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. برخی از متون تاریخ دانش مدون و موضوعات وابسته در پی می‌آید.

یکی از نخستین آثاری که آمیزه‌ای از کتاب‌شناسی و تاریخ نوشتار یا تاریخ کتابت و کتاب را مورد بررسی قرار داده و پژوهشگران و علاقمندان با اهداف مختلف و از دیدگاه‌های گوناگون از آن بهره می‌برند، کتاب الفهرست ابن‌ندیم بغدادی (Alfehreste Ebnenadim) است. این نویسنده که از شرق اسلامی برخاسته، بسیار پیش‌تر از پژوهشگران مغرب‌زمین، به زبان عربی مباحث مختلف تاریخی در مورد خط، فناوری‌های باستانی، انواع نوشتار و جز آن که شامل دانش مدون در ایران باستان نیز می‌گردیده را مورد پژوهش قرار داده است. دال و بارثو (Dahl & Barthou, 1960) تاریخ قدیم کتاب تا پایان قرون وسطی و اوایل دوران چاپ را به نگارش درآورد. اما جز در اوایل کتاب، که در مورد خاورمیانه مطالبی آورده شده است، نامی از مشرق زمین و دنیای اسلام و ایران نیست. کاپورو (Capurro, 1978) سیر مفهوم اطلاعات را در تاریخ غرب، از یونان باستان تا دوره‌ی مدرن بررسی نمود (Khandan, 2009). در این بررسی کاپورو کاربردهای مختلف کلمه Information را در تاریخ غرب بررسی و در متون مختلف تا زمان معاصر دنبال کرده است.

در دهه هشتاد میلادی پژوهش در مورد تاریخ کتاب، کتابخانه، اطلاعات و دانش مدون رونق بیشتری یافت. استیوویچ (Stipovich, 1985) در «کتاب در پویه تاریخ» تاریخ کتاب و کتابخانه در جهان را از ابتدا تا انقلاب فرانسه بررسی و تحلیل نموده است. در این کتاب به تاریخ کتاب و کتابخانه در تمدن‌های کهن خاورمیانه پرداخته شده است اما با وجود پیشینه پر بار کشور ما در زمینه کتاب و کتابخانه، نامی از ایران برده نشده است. تاریخ اطلاعات گرچه بسیار وسیع‌تر از تاریخ کتاب است اما متون این مبحث نسبت به تاریخ کتاب جدیدترند. ماروین (Marvin, 1987) در مقاله‌ی «اطلاعات و تاریخ» ارتباط این دو موضوع را بررسی کرده است. اطلاعات در سیاست و دولت نیز نقش بزرگی ایفا می‌کند و دولت‌ها به شدت برای اداره امور به آن وابسته‌اند. ایستوود (Eastwood, 1989) جریان اطلاعات در دولت انگلیس پیش از قرن نوزدهم را مورد پژوهش قرار داد.

دهه نود میلادی نیز آثاری در مورد موضوعات نزدیک به تاریخ دانش مدون در برداشت. «سندداری، اطلاع‌رسانی و کتابداری در ایالات متحده آمریکا» اثر باکلند (Bucland & Liu, 1995) در مورد علم اطلاعات و دانش‌شناسی است، اما در خلال این مسائل نحوه تلقی از کتاب، سند و اطلاعات را در تاریخ این علم مورد توجه قرار داده است. آذرنگ در «نشر کتاب در دوره انتقال از عصر اطلاعات به عصر پسااطلاعات» به نشر دانش مدون در دوره پس از دهکده جهانی، که وی آن را دهکده اطلاعاتی می‌نامد، می‌پردازد

و با تأکید بر پیوند میان نشر و اطلاعات در ابتدای مقاله به تحولات ابزارهای ارتباطی و رایانه و تأثیر آن بر خیز پراکنش اطلاعات از این راه اشاره می‌نماید. وی در کتاب «شماه‌ای از انتشار کتاب در ایران»، که شامل چند مقاله پیش‌تر چاپ شده است، به دانشنامه‌نگاری و نیز کمیت کتاب در ایران از ابتدا تا زمان انتشار کتابش پرداخته و ضمن تقسیم‌بندی دوران‌های مختلف نشر به بحث در مورد مسائل نشر و کتاب پرداخته است (Azarang, 1999). مطبوعات، امروزه از مهمترین اشکال دانش مدون به حساب می‌آیند.

از ابتدای سال 2000 تا نیمه نخست این دهه چندین پژوهش نزدیک به موضوع این مقاله صورت گرفت از جمله: هیدریک (Headrick, 2000) در کتاب «کی اطلاعات به بلوغ رسید؟: فناوری‌های دانش در عصر تعقل و انقلاب (1850-1700)» تحولات فناوری‌های مربوط به دانش در این مقطع زمانی را بررسی و مطالعه نمود. باودن و رابینسون (Bawden & Robinson, 2000) به بررسی چاپ و اینترنت و مقایسه تأثیر این دو پدیده بر جامعه پرداختند. رنجبری (Ranjbari, 2001) در کتاب «تحولات نشر کتاب در دهه‌ی 90م» بیش از هر چیز به آمار و سالشماری وقایع در ایران پرداخته است. مشاهده وقایع و مقایسه وسعت و تعدد مناسبت‌های مطرح شده در این کتاب با وقایع دهه‌های پیش، رشد و توسعه جهان دانش مدون را به خوبی به خواننده نشان می‌دهد. در کتاب «گاهشماري چند در اطلاع‌رسانی و ارتباطات، نگاهی به برخی از تحولات کتاب، کتابداری، ارتباطات و اطلاع‌رسانی در تاریخ ایران و جهان»، راسخ‌نیا (Rasekhonia, 2001) ضمن بحث از موضوعاتی وابسته به دانش مدون در جهان به تاریخ این حوزه در ایران نیز پرداخته است. «مدارک، نهادهای نگهدارنده و علم اطلاع‌رسانی» یورلند (Yorland, 2002) بخشی را به تاریخ مدارک اختصاص داد. کیلگاور (Kilgour, 2004) در «تکامل کتاب» بیشتر دغدغه‌ی فناوری و تحولات آن و تکیه بر استمرار و انباشت آن را دارد. این اثر، کتاب و دانش مدون را از ابتدا تا زمان تألیف اثر بیشتر تاریخ کتاب را در غرب مورد بررسی قرار داده و نگاهی به آینده نیز دارد. در فصلی کوتاه به موضوع کتاب در اسلام پرداخته شده ولی به صورت مشخص کم‌تر نامی از ایران برده است. «تاریخ طراحی گرافیک» اثر مگز (Meggs, 2005) به ابداع خط، ارتباط گرافیکی در مصر باستان، سهم آسیا، الفبا، نسخه‌های خطی قرون وسطی، ورود چاپ به اروپا، کتاب مصور در آلمان، رنسانس طراحی گرافیک، دوره نبوغ حروف‌نگاری و جز آن، که تا عصر اطلاعات و گفت و شنود جهانی ادامه می‌یابد، مباحث جالبی را درباره تدوین دانش به شیوه غیر‌نگارش و خط و اهمیت یافتن این شیوه‌ها در برابر الفبا و خط پرداخته است. مک‌کینن و همکاران (Makinen et al., 2005) تاریخچه تاریخ‌نگاری کتابخانه و اطلاعات را بررسی کردند. در طرح تحقیقاتی آنان روند تاریخ‌نگاری از کتابخانه تا اطلاعات بررسی شده است. ولر (Weller, 2005) با رویکردی نو به بررسی آغاز تاریخ‌نگاری اطلاعات اهتمام کرد. وی به درستی دانش مدون را عاملی تأثیرگذار بر جامعه انسانی دانست و سعی نمود به ریشه‌های تاریخ‌نگاری اطلاعات و ضرورت آغاز این تاریخ‌نگاری اشاره کند و در ضمن تاریخ توصیفی به تحلیل روابط تاریخی دانش مدون و جامعه بپردازد. ولر و باودن (Weller & Bawden, 2005) ریشه‌های فنی و اجتماعی جامعه اطلاعاتی را به عنوان جامعه تولید و مصرف‌کننده اطلاعات بررسی و به تحلیل کنترل اطلاعات در سال‌های ۱۸۳۰ تا ۱۹۰۰ در انگلستان پرداختند.

از سال ۲۰۰۶ تا کنون پژوهش‌های زیادی نزدیک به موضوع تاریخ دانش مدون انجام شد از جمله: ولر (Weller, 2006) در توضیح نظریه پائول گرویشترین (Paul Grobstein) در مورد داستان علم و تجدیدنظر در داستان علم به جنبه‌های علم از نظر مثبت و ذخیره و انتقال نیز توجه نشان داده است. اهمیت دانش مدون در تاریخ علم تا آنجا است که بدون مدارک و محمل‌های دانش تاریخ علم قابل تصور نخواهد بود. بلیک (Black, 2006)، که سهم بسزایی در تولید مقالات در زمینه تاریخ اطلاعات دارد، به بررسی این مفاهیم و متون این موضوع پرداخته است. ولر (Weller, 2007) تاریخ فرهنگی اطلاعات در بریتانیا را طی یک طرح پژوهشی بررسی کرد. وی با نگاهی نو به تاریخچه اطلاعات در این طرح تحقیقاتی عرصه جدیدی را برای پژوهش گشود. «تاریخچه اطلاعات: اهمیت، منزلت و آینده» ولر (Weller, 2008) به معرفی اصطلاح تاریخچه اطلاعات، انواع آن، تاریخ پژوهی، تاریخچه‌های علم

اطلاعات، تاریخچه اطلاعات به عنوان یک حوزه تحقیقاتی و آینده تاریخچه اطلاعات پرداخت و ضمن بررسی نظرات دیگران درباره تاریخچه اطلاعات به این نتیجه رسید که با اصطلاح کلی تاریخچه اطلاعات، بدون بردن نامی از کتاب می توان ساعت‌ها درباره آن صحبت کرد. ریسمانباف (Rismanbaf, 2010) در مقاله «غفلت تاریخی از مطالعات تاریخی علم اطلاعات: پیامدها و مرور کوشش‌های تازه» با مرور پیشینه مطالعات تاریخی با تأکید بر انجام این گونه مطالعات در علم اطلاعات، کوشید تا زوایا و جنبه‌های ایجابی توجه بیشتر به موضوع را در رشته بکاود. بهنام (Behnam, 2011) در کتاب «نخستین‌ها در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» اولین تحولات در زمینه کتاب، کتابداری، کتابخانه، فناوری اطلاعات و ارتباطات در تاریخ ایران و جهان را بررسی نمود. تعریف تاریخ دانش مدون بستگی به تعریف موضوع علم اطلاعات و دانش‌شناسی دارد، که به دلایلی که در پی می‌آید، آن را دانش مدون می‌نامیم.

چیستی تاریخ دانش مدون

اصطلاح «تاریخ دانش مدون» ترکیبی نوین از «تاریخ» و «دانش مدون» است. برای شناخت مفهوم «تاریخ دانش مدون» ابتدا باید به اصطلاحات سازنده آن توجه نمود و سپس به بیان مفهوم این اصطلاح پرداخت. پس از آن جایگاه این مفهوم را در بین مفاهیم مرتبط شناخت. در مورد نقش کلمات و اصطلاحات در شناخت این موضوع حیدری معتقد است که بررسی روندهای پیدایش و گسترش و سیر تحولات تاریخی یک حوزه، به کلمه و اصطلاح معرف آن حوزه بستگی دارد و شما با آن اصطلاح یا اصطلاحات در فراز و فرود تاریخ به جستجوی ریشه‌های پیدایش و گسترش آن حوزه می‌پردازید. برخی نابسامانی‌های تاریخی در رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی به دلیل تنوع در واژگان و در نتیجه تاریخ‌های مختلف زبان، خط، کتاب، کتابخانه، علم، حرفه، کتابداری، اطلاع‌رسانی، علم کتابخانه، دکوماناسیون، علم اطلاعات، و مانند آن است (Heydari, 1392). این تنوع در اصطلاحات امری طبیعی بوده و اگر طبقه‌بندی تاریخ‌نگاری‌های مختلف و متفاوت از رشته در ذیل عبارت و مفهوم «دانش مدون» بازسازی، بازنویسی و یکپارچه شود، می‌تواند به انسجام بهتر تاریخ در علم اطلاعات و دانش‌شناسی کمک نماید. اصطلاح «تاریخ دانش مدون» از ترکیب «تاریخ» و «دانش مدون» ساخته شده است. «دانش مدون» ترکیبی از دو اصطلاح «دانش» و «مدون» است. پس علاوه بر شناخت دانش مدون، اصطلاح تاریخ را باید شناخت، تا مفهوم تاریخ دانش مدون روشن گردد.

روشن است که تاریخ گذشته انسان و آنچه به انسان مربوط است را بررسی می‌نماید و بخشی از علوم انسانی و اجتماعی است. دوره تاریخی از زمانی آغاز می‌گردد که انسان توانست آنچه را می‌دانست ثبت و ضبط کند. آنچه تاریخ را از دوران پیش از آن جدا می‌کند، خط، نوشتن و دانش مدون است که موضوع علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز هست (Ebrami, 2003). اما این اصطلاح از کجا وارد فرهنگ و دانش بشری گردید و چه چیز را بررسی و مطالعه می‌نماید. اصطلاح «History» معادل «تاریخ» ریشه هند و اروپایی دارد و به معنای دیدن، دانستن، دانایی، در صدد دانستن برآمدن، مطلع شدن و تحقیق در زبان‌های هند و اروپایی به کار رفته است. مفهوم تاریخ از یونان کهن گرفته شده است. سنت تاریخ‌نویسی در نتیجه تمدن یونان بوجود آمد و نخستین تاریخ‌نویسان بزرگ از میان فلاسفه و دانشمندان یونانی برخاستند (Samaran, 1996). «تاریخ» دو معنا دارد، یکی به معنای وقایع یا رویدادهای گذشته و دیگری به معنای فهم، تفسیر و تبیین این رویدادها (Stanford, 2005). تاریخ علاوه بر گزارش وقایع گذشته، پژوهش در جهت درک، توجیه و تفسیر مسائل گذشته است. در ابتدای تاریخ‌نویسی نیز هدف آن مشخص کردن دلایلی است که یونانیان و پارسیان را به جان هم می‌اندازد (Samaran, 1996). تاریخ دانش مدون نیز مانند دیگر موضوعات تاریخی شامل دو معنی است. یکی به معنای گزارش وقایع راجع به دانش مدون و دیگری به معنای تفسیر، تحلیل و تبیین دانش مدون در گذشته. این دو معنا وحدت دارند، یعنی

تا رویدادهایی به وقوع نپیوسته باشد، تفسیر و تبیینی رخ نمی‌دهد.

برای اصطلاح دانش معانی متفاوتی ذکر گردیده است. دهخدا در جلد هفتم لغتنامه در زیر مدخل دانش (Dehkhoda, 1996)، از (فرهنگ نظام) آورده است که: دانش اسم مصدر از دانستن است. عمل دانستن، دانندگی، دانائی، علم و فضل و دانستن چیزی باشد. (برهان)، درایت، فقاها، فقه، فضل و ادب. (صراح). علم، حکمت. (زمخشری) (دهار) (ترجمان القرآن). حصول علم ثابت، و در مراتب، پژوهش است یعنی رفتن بطرف علم آنگاه شناسایی است، یعنی نزدیک شدن به آن و سپس دانش است یعنی علم ثابت. ادراک، درک، شعر، شعور، وقوف، آگاهی، اطلاع، معرفت، شناسایی، شطس، بصر و بجدة. (منتهی‌الارب). در مورد تعریف دانش، هاشمیان بجنورد و منهای بیست و دو مورد تعاریف از سوی صاحب‌نظران مختلف را برشمرده‌اند. از این تعاریف ۱۳ مورد از آن مبتنی بر اطلاعات است. آنان قابلیت بازیابی را ویژگی منحصر به فرد دانش تلقی نموده‌اند. با این حال هیچ دانشی نیست الا آن که از ذهن کسی از ابنای بشر گذشته باشد، چرا که دانستن یکی از خصوصیات انسان است (Hashemian Bojnour & Minhaj, 2002).

کلمات مرتبط با دانش مدون فراوانند. از جمله دو اصطلاح مرتبط اطلاعات و کتاب است که اتفاقاً پیش از این اصطلاح «تاریخ کتاب» و «تاریخ اطلاعات» به جای «تاریخ دانش مدون» به کار رفته است. برداشتهای مختلف از کلمه‌ی اطلاعات و نیز معانی مختلفی برای کتاب وجود دارد. معنای عام کتاب در علم اطلاعات و دانش‌شناسی یعنی رسانه گروهی که مطالبی در آن ضبط شده باشد، قابل انتقال باشد و بازیابی مطالب آن از نظر زمان و مکان محدود نباشد (Ebrami, 2003)، اما معنای مصطلح و مرسوم کتاب ابزاری را به ذهن متبادر می‌کند که اوراقی به صورت دستنوشته یا چاپ شده در میان دو جلد است و اگر چاپ گردیده باشد، توسط ناشری به صورت رسمی و در تیراژ چندین جلد منتشر شود. در حالی که دانش مدون هرگونه اطلاع بشر در علم، دانش، هنر و فن را، در قالب‌ها و اشکال متفاوت، در بر می‌گیرد. کتاب تنها یک نوع از دانش مدون است که چند قرن رواج بیشتری داشته است. دانش مدون شامل کتاب به معنای مصطلح آن و دیگر قالب‌های دانش بشری است.

اصطلاح و مفهوم دیگر «مدرک (Document)» است که نخست توسط «أتل» (Otel) « به کار رفت. در اوایل قرن بیستم «سندداران» نیاز به اصطلاح عام‌تری که به تبیین موضوعات مربوط به فعالیت سندداری بپردازد، را احساس کردند. این مفهوم علاوه بر متون، اشیاء طبیعی، مصنوعات، الگوهای طراحی شده برای بیان عقاید و افکار و موضوعات هنری را در بر می‌گرفت. مفهوم «مدرک» به یک معنی ویژه برای اشیاء فیزیکی که دارای بار اطلاعاتی هستند به کار می‌رود. «یورلند» ضمن تأیید نظرات باکلند مدرک را ابزاری برای آموزش یا اطلاع دادن می‌داند. ابزاری که ممکن است یک سخنرانی، یک تجربه یا یک متن باشد. وی اذعان می‌دارد که اصطلاح «اطلاعات» کلمه‌ای عام و مبهم است و کاربردهای گوناگون دارد. اطلاعات «یک چیز» نیست بلکه «همه چیزها» در موقعیتی خاص می‌توانند بار اطلاعاتی داشته باشند. چیزهایی که به خاطر ظرفیت محتوای اطلاعاتی اهمیت دارند، در اصطلاح «مدارک» خوانده می‌شوند. مدارک اگر با اهمیت باشند در مراکز نگهداری مانند آرشیو، کتابخانه، موزه، مجلات تخصصی و دیگر نهادهای نگهدارنده جمع‌آوری، سازماندهی، بازیابی و اشاعه می‌شوند. مدارک (مانند مجلات تخصصی) ممکن است به صورت الکترونیک و در نهادهایی (مانند کتابخانه‌های دیجیتال) که خود گردانندگان مجلات به وجود می‌آورند، نگهداری شوند. با این وجود استفاده از اصطلاح مدرک ممکن است از نظر عمومی و در میان دیگر رشته‌های علمی شامل معنی کتاب نگردد و منحصر به مقالات و مدارک علمی مانند پایان‌نامه‌ها و جز آن شود.

در مورد اصطلاح «مدون» دهخدا در جلد سیزدهم لغتنامه در زیر مدخل مدون (Dehkhoda, 1996) چنین آورده است: مدون. [م] بجائی مقیم شدن. (تاج‌المصادر بیهقی). پیوسته و همیشه ماندن بجای و مقیم شدن. (از منتهی‌الارب). اقامت کردن در مکانی. (از اقرب‌الموارد). در آمدن در شهری. (از منتهی‌الارب). رسیدن به شهری. (از اقرب‌الموارد). مدون. [م] دُو و [و] جمع کرده شده. (آندراج)

(غیاث‌اللغات). مکتوب در دیوان. دیوان انشاء کرده شده و فراهم آمده. (از متن اللغة). در دیوان نبشته، مجموع، مضبوط و نعت مفعولی است از تدوین. پس دانش مدون در لغت به معنی دانشی است که در جایی جمع آورده شده و نوشته و به نحوی حفظ شود.

از نظر لغت‌شناسی کتاب را در ایران قدیم دفتر می‌گفتند و برگزیدن این نام هم مناسبتی داشت. دفتر واژه فارسی نیست و برخلاف آنچه گروهی تصور کرده‌اند از دبیر مشتق نشده است. این واژه از دیرباز از زبان یونانی به زبان فارسی راه یافته و اصل آن Diiphtera بوده و به معنی پوست و چون یونانی‌ها هم مانند ایرانی‌ها نوشته‌های خودشان را بر روی پوست بز و میش می‌نوشتند، مجموعه‌هایی که از این رقع‌های پوستی فراهم می‌آمده دیفتر خوانده‌اند و ایرانی‌ها هم که نوشته‌های خود را بر روی پوست گاو و یا پوست درخت می‌نوشتند، دفتر نامیده‌اند. اما دبیر واژه‌ای سومری است که از دوران هخامنشی در زبان فارسی راه یافته و در سنگ‌نبشته‌های دوران هخامنشی به صورت (دی پی) به کار رفته است، در زبان سومری Dub، بوده و معنی آن لوح است و چون لوح‌های گلی را با خط می‌نوشتند کم کم به خط هم دوب می‌گفته‌اند و در فارسی هم خط و لوح‌های خطی را دی پی می‌خوانده‌اند. این واژه از زبان سومری به زبان اکدی هم راه یافته و در آن زبان دوپو یا توپو شده و در زبان آرامی به صورت دوب مخفف گردیده است. واژه‌های، دبیر، دبیرستان، دبستان، دیبا، دیبه، دیباچه، دیوان همه مشتق از آن است (Homayoun Farrokh, 1965). بنابراین اصطلاح «مدون» که به معنی در دیوان گرد آمده نیز بوده است، اصطلاحی است که دارای ریشه‌ای کهن به ژرفنای تاریخ است.

در زبان انگلیسی اصطلاح «دانش مدون (Recorded knowledge)» را نخست «انیس» (Ennis, 1964) به کار برد و پس از آن بارها به کار رفت. در زبان فارسی نخست (Ebrami, 2003) ۱۹ سال پس از انیس، اصطلاح دانش مدون را در برابر Recorded knowledge به کار گرفت. سپس ادکایی و دیگران نیز اصطلاح دانش مدون را برابر Recorded knowledge و به معنای علم مکتوب، به کار بردند (Azakai-Spitman, 2005). اما فرهنگستان زبان فارسی اصطلاح دانش مضبوط یا ضبط شده را به جای دانش مدون مطرح نموده و دانش مدون را به جای Codified Knowledge به کار می‌برد. در حالی که Codified به معنای کدگذاری شده و رمزنگاری شده است و دانش رمزنگاری شده همواره در فضایی انباشته است و این اصطلاح بیشتر به ذخیره دانش در رایانه نزدیک است. اما دانش مدون بر هر نوع مدرک و در هر قالب اعم از خطی، چاپی، فایل‌های رایانه‌ای، همراه یا بدون تصاویر و ذخیره شده در هر رسانه شامل لوح گلی، چرم، کاغذ و دیگر ابزارها دلالت دارد. دانش مدون منحصر به خط یا رمزهای مختلف نبوده و در کنار خط شامل تصویر و دیگر اشکال ارتباطی نیز هست. در تاریخ خط و الفبا ابتدا تصاویر و خط تصویری وجود داشته و سپس با مرور زمان الفبا از دگرذیسی و تغییر خطوط تصویری به وجود آمد، می‌توان گفت نقاشی و تصویر برای تدوین دانش پیش از خط و متن به کار رفته است و مدارک پیشین فقط شامل متن نبوده است. در طول تاریخ در کتاب‌ها و مدارک مختلف همراه با متن، تصاویر و نقاشی و سرانجام پس از بوجود آمدن فناوری‌های جدید در کنار متن و یا به صورت منفرد اشکال جدیدی از قبیل صوت، تصویر، انیمیشن، اینفوگرافی، چندرسانه‌ای و غیره برای پایدار کردن دانش و مدون نمودن آن به کار رفته است. از سویی دیگر علم اطلاعات و دانش‌شناسی با وجود جنبه‌های فناورانه، شاخه‌ای از علوم انسانی و اجتماعی است و برای ارتباط با دیگر حوزه‌های انسانی و اجتماعی از جمله تاریخ بهتر است از اصطلاحات و واژه‌هایی استفاده کند که برای دیگر حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی شناخته شده باشد. در علوم انسانی و اجتماعی به ندرت از اصطلاح دانش مضبوط استفاده می‌گردد، در حالی که دانش مدون را در متون زیادی به کار برده‌اند.

پوپر ریشه دانش مدون را در مثل افلاطون می‌داند و معتقد است که صور یا مثل نه تنها با جسم‌ها بلکه با مثل ذهنی و تجربه‌های خودآگاهانه یا ناخودآگاهانه نیز تفاوت دارند. جهان دست کم سه زیرجهان متمایز دارد یا سه جهان وجود دارد: جهان فیزیکی (طبیعی) یعنی جهان حالات فیزیکی، جهان ذهنی یا عقلی یا جهان حالات نفسانی و روانی و دیگر جهان معقولات یا مثل و اندیشه‌ها

به معنای عینی؛ جهان موضوعات و اشیاء ممکن فکر و اندیشه (Popper, 1995). «جهان ۱» همان جهان فیزیکی است، یعنی درختان، سنگ‌ها، میدان‌ها و نیروهای فیزیکی، شیمی و بیولوژی. منظور از «جهان ۲» جهان «ذهن و روان» است. جهان ۲، جهان احساس بیم و امید، قوای معطوف به کنش و تمامی انواع تجربیات ذهنی است. توضیح «جهان ۱» و «جهان ۲» ساده است ولی توضیح «جهان ۳» اندکی دشوار است. «جهان ۳»، نتیجه و برآیند تعامل دو جهان ۱ و ۲ است. منظور از «جهان ۳» جهان فرآورده‌های ذهن انسان است. همچنین، آثار هنری و ارزش‌های اخلاقی و نهادهای اجتماعی در «جهان ۳» واقع‌اند ولی می‌توان جهان چهارمی نیز برای آن‌ها در نظر گرفت. پوپر برای پیشبرد بحث، «جهان ۳» را عمدتاً به جهان کتابخانه‌های علمی، کتاب‌ها، مسائل علمی و نظریه‌ها (نظریه‌های درست و نادرست) محدود می‌کند. کتاب‌ها، مجلات و کتابخانه‌ها هم به «جهان ۱» و هم به «جهان ۳» تعلق دارند. آن‌ها دارای بعد فیزیکی هستند، از اینرو، به «جهان ۱» تعلق دارند و محدودیت‌ها و قوانین فیزیکی «جهان ۱» را دارند. اما این فرآورده‌ها فقط متعلق به «جهان ۱» نیستند بلکه به «جهان ۳» نیز تعلق دارند. تمامی موضوعات انتزاعی نظیر مسائل و نظریه‌ها- ولو آن که نادرست باشند - به «جهان ۳» تعلق دارند، اما این گونه نظریه‌ها این جهان را متناقض نمی‌کنند، زیرا در «جهان ۳» فقط یک نظریه، یا یک حکم و تصدیق و یا یک برهان نیست. این جهان مجموعه‌ای از موجودات زبانی، آثار هنری، نظریه‌ها و جز این‌هاست که دارای محتوا، پیام یا معنا هستند (Popper, 1973).

شکل ۱. عناصر سه جهان

Figure 1. Elements of the Three Worlds (Mahmoudzadeh, 2016)

جهان ۳ World 3	جهان ۲ World 2	جهان ۱ World 1
معرفت عینی (صورت‌های معنایی - مفهومی برساخته‌ها) Objective knowledge (semantic-conceptual forms of constructions)	حالات ذهنی و روانی (آگاهی) فردی (تجربه‌های زیسته فردی) Mental and Psychological states (Awareness) Individual	هستارها و حالات مادی Existences and Material states
میراث فرهنگی که در کالبد‌های مادی رمزنگاری شده نظیر آراء و محصولات فلسفی، دینی، تاریخی، ادبی، هنری، تکنولوژیکی، نظام‌های ارزشی، نظام‌های حقوقی و اعتباری، نظام‌های نظری مسائل علمی استدلال‌ات نقادانه اطلاعات و داده‌ها Cultural heritage encoded in material bodies such as philosophical, religious, historical, literary, artistic, technological ideas and products, value systems, legal and credit systems, theoretical systems, scientific issues, critical arguments, information and data	معرفت ذهنی تجربه ادراک مفهومی و ادراک حسی، اندیشیدن، احساسات، عواطف، تخیلات Mental Knowledge Experience of Conceptual Perception and Sensory Perception, Thinking, Emotions, Emotions, Fantasies	۱. غیرآلی: ماده و انرژی موجود در کیهان ۲. زیستی: ساختار و کنش همه موجودات زنده، مغز آدمی ۳. برساخته‌ها: کالبد مادی محصولات خلاقیت آدمی (مانند ابزارها، ماشین‌ها، کتاب‌ها، آثار هنری، موسیقی، ...) 1. Inorganic Matter and energy in the universe 2. Bio The structure and action of all living things The human brain 3. Buildings The material body of the products of human creativity (such as tools, machines, books, works of art, music,

همان طور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، جهان‌های سه‌گانه با یکدیگر در ارتباط هستند بدین صورت که جهان ۲ میانجی ارتباط جهان ۱ و جهان ۳ است. انسان با چشمانش جسمی فیزیکی را می‌بیند و در ذهن تجسم می‌نماید. بنابراین ذهن می‌تواند با جهان ۱ و جهان ۳ ارتباط برقرار نماید. ما می‌توانیم مقاله‌ای را بخوانیم و در مورد آن فکر کنیم. افزون بر این جهان ۳ جهانی است که در واقعیت

وجود دارد و خیالی نیست بلکه نمود فیزیکی دارد. جهان ۳ در کتاب‌ها و مدارک مختلف، جهان ذهنی یا جهان ۲ را نشان می‌دهد. این فراردهی بشری ممکن است در مورد موضوعات فیزیکی، زیستی و یا موضوعات مجازی و غیرواقعی باشد. جهان ۳ در واقع محصول زبان و خط و نوشتار است و امروزه چندان رشد کرده که نه تنها از فهم یک انسان بلکه از فهم همه انسان‌ها فراتر رفته است (Popper, 1995). جهان ۳ یا جهان فرآورده‌های ذهن انسان با مرگ آفرینندگانش نیز پایدار است. جهان ۳ همان جهان دانش مدون است که به وسیله انسان خلق شده و روز به روز به سرعت در حال گسترش و تکامل است. این گسترش و تکامل گاهی ما را ناچار می‌کند که برای نامیدن آن از اصطلاحات نوین که مفهوم را بهتر در ذهن تجسم نماید، استفاده کنیم.

برای بررسی تاریخ دانش مدون ابتدا از اصطلاح «تاریخ کتاب» استفاده می‌گردید. با اهمیت یافتن قالب‌های دیگر و نیز تحت تأثیر اصطلاحات رایانه و شبکه‌های رایانه‌ای و ارتباطات، برای این مفهوم از تاریخ اطلاعات استفاده گردید. در حالی که تاریخ اطلاعات معنایی فراتر از تاریخ دانش مدون دارد و شامل هر نوع اطلاعات ایجاد شده به وسیله انسان که مکتوب و یا به نحو دیگری به منظور بازایی ثبت شده و دیگر انواع اطلاعات در طبیعت است. «بلیک» تاریخچه اطلاعات را همچون چتری که حوزه‌های خاصی از تاریخ کتاب، تاریخ کتابخانه‌ها، تاریخ مدیریت اطلاعات، جوامع اطلاعاتی، زیرساخت‌ها و نظام‌ها را زیر پوشش دارد، قلمداد کرده است (Blake, 2006).

در مطالعات تاریخی نخست به شناسایی و توصیف وقایع پرداخته و روشن می‌گردد چه رویدادهایی در یک برهه زمانی اتفاق افتاده است. پس از توصیف جامع و دقیق این تحولات و شناخت چگونگی سیر و تطور این موضوع زمینه برای شناخت عوامل، دلایل و انگیزه‌های پشت پرده این تحولات آماده می‌گردد (Stanford, 2005) عوامل تحول در تاریخ تعددند و انواع مختلفی دارند. برای شناسایی و تبیین عوامل تحولات یکی از راه‌ها طبقه‌بندی این عوامل است. طبقه‌بندی‌های مختلفی مانند عوامل انسانی و غیرانسانی، گفتمانی و غیرگفتمانی و جز آن وجود دارد که با توجه به دیدگاه‌های مختلف انجام می‌شود. در یک دیدگاه می‌توان عوامل تحول در تاریخ را به دو دسته بزرگ مادی و غیرمادی تقسیم کرد (Sarukhani, 2007). این دو دسته از عوامل هر کدام شامل زیر مجموعه‌هایی است. شناسایی و تبیین انواع عوامل مادی که در تحولات تاریخی تأثیر داشته‌اند و در حال و آینده نیز می‌توانند تأثیرگذار باشند، از مسائلی است که در بررسی‌های تاریخی از جمله تاریخ دانش مدون به آن پرداخته می‌شود. عوامل مادی عمده شامل عوامل اقتصادی، عوامل فنی و عوامل محیطی‌اند. از دیگر مسائل مورد بررسی در تاریخ به طور کلی و نیز تاریخ دانش مدون شناسایی و تبیین انواع عوامل غیرمادی است که در تحولات تاریخی تأثیرگذار بوده و اکنون و در آینده نیز بر دانش مدون تأثیرگذارند. عوامل فرهنگی و اجتماعی، عوامل سیاسی و اداری، عوامل عقیدتی و مذهبی، عوامل علمی و فلسفی، عوامل روانی و روحی، عوامل زبانی و مفهومی، عمده عوامل غیرمادی تحولات دانش مدون هستند. عوامل غیرمادی شامل دلایل، ریشه‌ها و انگیزه‌های تحولات نیز می‌گردد. مجموع عوامل و عناصر تأثیرگذار بر دانش مدون پیامدها و افق‌های نوینی در حال حاضر و آینده در این عرصه رقم می‌زند.

رویدادهای تاریخی در گستره زمان و مکان به وقوع می‌پیوندند (Samaran, 1996). گستره زمانی ممکن است از یک لحظه پیش تا هزاران سال به عقب را شامل گردد. از نظر زمانی می‌توان تاریخ دانش مدون را به دو نوع اصلی طبقه‌بندی کرد: تاریخ قدیم و تاریخ معاصر. تاریخ قدیم یا کلاسیک دانش مدون را از ابتدا تا عصر حاضر مطالعه می‌کند. نوع دیگری از تاریخ دانش مدون، تاریخ معاصر، دانش مدون است که به دلیل نزدیک بودن و تأثیر بیشتر بر وضعیت فعلی و آینده اهمیت زیادی دارد. در مورد اهمیت دوران معاصر، همانطور که «ولر» اذعان می‌کند، گرایش به طرف دانش مدون یک پدیده نوظهور و گذرا نیست و به هیچ عنوان به دوره‌ی معاصر محدود نمی‌شود، بلکه از دوران کهن همواره بخشی از زندگی بشر بوده است. وی می‌گوید، «بررسی اسناد و مدارک مربوط به دوره‌های گذشته، همواره با محدودیت‌های عملی همراه است، در حالی که تاریخ‌دانان به مدارک و منابع دوران خود به خوبی واقف‌اند». پژوهشگران ناچارند در یک ظرف زمانی، زبانی، فرهنگی و مکانی ویژه این موضوع را بررسی نمایند (Weller, 2005). از نظر تاریخ‌دانان، دوره معاصر از اواخر قرن هیجدهم میلادی آغاز شده است، اما «بلیک» شروع دوره معاصر را از نظر مسائل مربوط به

اطلاعات تا قرن شانزدهم و حتی چهاردهم میلادی پیش می‌برد. وی با توجه به اهمیت فناوری چاپ و اختراع آن، این دوره را جزء دوره معاصر دانسته است. پدید آمدن فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی مانند رایانه و شبکه‌های رایانه‌ای دوران بسیار مهمی بود که پس از چاپ پدید آمد (Black, 1998). می‌توان گفت که دوره معاصر در رابطه با دانش مدون، پدید آمدن فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی است که در حال حاضر و در آینده نزدیک همچنان دانش مدون و بطور کلی زندگی بشر را تحت تأثیر می‌گذارد. استفاده از رایانه در نشر کتاب و نشریات می‌تواند سرآغاز دوره جدید در این مورد باشد. مکان یا فضا نیز در سطوح مختلف ممکن است از گستره وسیع جهان تا یک کشور و حتی یک خانواده متغیر باشد. انسان موجودی فرهنگی، منحصر به فرد و پیچیده است، علی‌رغم همانندی‌های سرشتی، سیر تحولات در میان گروه‌های انسانی متفاوت است.

چرایی تاریخ دانش مدون

دانش مدون نوعی اطلاعات است که برای بازیابی در زمان آینده و یا توسط دیگران، به وجود آمده است. این نوع اطلاعات گذشته‌ای پرفراز و نشیب دارد، که شناخت آن نیازمند پژوهش است. استفاده از اصطلاح «دانش مدون» ارتباط با دیگر حوزه‌های علمی و عمومی را تسهیل می‌نماید ولی اصطلاح کتاب و مدرک در حوزه عمومی و در حوزه‌های علمی دیگر به علت ناقص بودن و اشاره به بخشی از مفهوم، قابل فهم نبوده و ارتباط را مشکل می‌نماید. این نامگذاری در ارتباطات علمی جهانی حایز اهمیت است (Yorland, 2002).

زندگی در دنیای پسامدرن، در زمانه‌ی ما همانطور که «جنکینز» از قول «لیوتار» می‌گوید، شاهد مرگ مرکزها و نمایش فراروایت‌ها است. شالوده‌ی تاریخ نیز در حال شکستن است و تاریخ‌های جدیدی، که وجود داشته اما از آن غافل بوده‌ایم، از گروه‌ها و موضوعات انسانی، سر بر آورده است (Jenkins, 2004). تقریباً هیچ فعالیت انسانی وجود ندارد که پیشینه و تاریخ نداشته باشد یا به زودی بدان دست پیدا ننماید (Stanford, 2005). دانش مدون موضوعی انسانی و اجتماعی و تاریخ‌ساز است، زیرا تنها پس از به وجود آمدن خط و الفبا تاریخ از پس هزاره‌ها سر بر آورد و دوران تاریخی به دوره‌ی پس از ظهور خط و الفبا اطلاق می‌گردد. نوشتار، تصویر و دیگر اشکال و قالب‌های مدون نمودن دانش دارای فراز و فرود فراوان‌اند.

یکی از مشکلات حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی این است که پشتوانه‌ی نظری تاریخی قوی ندارد. ریسمانباف ضمن تأکید بر اهمیت تاریخ اطلاعات، که دانش مدون مهمترین جزء آن است، اظهار داشته است که شناخت کامل و درست اطلاعات و ایجاد نظریات جدید در پرتو شناخت اطلاعات در زمان گذشته و دوران حاضر است. ما نیازمند به شناخت دقیق و درست موضوع هستیم و نظریات جدید جز با احاطه‌ی کامل بر گذشته و داشته‌ها به وجود نخواهد آمد. لذا بررسی تاریخ دانش مدون از جهت ایجاد افکار و نظریات جدید در میان اندیشمندان این حوزه ضروری است (Rismanbaf, 2010).

«باکلند و لیو» پژوهش‌های تاریخی را فرصتی برای نقد و نظریه‌پردازی در رشته دانسته‌اند (Bucland & Liu, 1995). ریسمانباف با توجه به نظرات یورلند و میرنیک اظهار داشته است که «از آنجا که دانش مانند هر پدیده‌ی دیگری دارای تاریخ و پیشینه است، بررسی گذشته‌ی هر دانش و رشته‌ای ممکن است به روش معکوس، به خلق دانش و نظریه‌های جدید منجر شود.» تاریخ دانش مدون می‌تواند به غنای نظری علم اطلاعات کمک کند و بدین وسیله در توسعه علمی و پژوهشی مفید واقع گردد. علاوه بر ایجاد مفاهیم جدید و غنای نظری، مطالعات تاریخی دانش مدون به باروری، بلوغ و تثبیت رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی کمک می‌کند و همین نقش را در علم تاریخ و مطالعات فرهنگی دارد. تاریخ دانش مدون همچنین به رشته‌های ارتباطات و فناوری اطلاعات کمک می‌کند که با در اختیار داشتن تجربیات و دانش به دست آمده در ایجاد فنون ارتباطی و ذخیره و ارسال پیام‌ها از آن استفاده کرده و راه‌های رفته در این رشته را دوباره نیمایند (Rismanbaf, 2010).

تاریخ دانش مدون با هویت علم اطلاعات و دانش‌شناسی گره خورده است (Ebrami, 2003). بررسی پیشینه و تاریخچه‌ی اطلاعات باعث هویت بخشیدن به پژوهش‌های رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و حرفه کتابداری و دیگر حرفه‌هایی که از این

رشته ناشی می‌شوند، می‌گردد. مطالعه و بررسی تاریخ دانش مدون می‌تواند شناخت ما از موضوع مورد مطالعه رشته را تغییر دهد و با تقویت پایه‌های نظری به پر بار نمودن این حوزه کمک کند (Rismanbaf, 2010). به عنوان مثال تغییر منابع و مدارک از شکل کاغذی به اشکال الکترونیکی، یک رویداد تاریخی است که نه تنها ابعاد مختلف علم اطلاعات و دانش‌شناسی را سخت تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه علوم، معارف، فناوری‌ها و ابعاد مختلف زندگی بشر تحت تأثیر این فناوری‌های نوین در دانش مدون است.

دانش مدون یک موضوع انسانی و اجتماعی است، شناخت تاریخی آن در واقع نوعی پویاشناسی تغییرات اجتماعی و یکی از فواید آن سنجش و اندازه‌گیری دگرگونی‌ها، مسیر و آهنگ آن‌ها در این موضوع است. سخن از پیدایی جامعه‌دانشی، مسیر و نحوه تطور و در نهایت آینده‌ی انسان و اجتماع است (Sarukhani, 2007).

شناخت تاریخی گامی اجتناب‌ناپذیر برای پیش‌بینی آینده است، چون برای پیش‌بینی حرکت پدیده‌ها باید به عقب برگشت و گذشته‌ی آنان را شناخت. زندگی انسان متضمن اموری است که در عین حال که ممکن است اتفاق بیفتند، غیرمنتظره هستند و تجربه یکی از مفاهیم کلیدی است که در تاریخ به اشتراک گذاشته می‌شود. تجربه‌ی اجتماع چیزی است که در تاریخ می‌خوانیم (Stanford, 2005). انتقال تجربه‌ی اجتماع در مورد دانش مدون بویژه به کسانی که به نحوی با این مسائل سروکار دارند، از جمله متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی، یکی از ضرورت‌های پرداختن به تاریخ دانش مدون است. تاریخ دانش مدون همچنین متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی را در جریان پیشرفت‌ها و تحولات قرار می‌دهد، تحولاتی که چه بسا به دلیل حجم وسیع انتشارات، از دید بسیاری از افراد پنهان می‌ماند. این موضوع بیشتر در مورد تاریخ معاصر صدق می‌نماید.

در مورد نقش تاریخی دانش مدون در انقلاب‌های سیاسی ایران سرافرازی به صورت مدلل نقش روزنامه‌های فارسی چاپ هند در انقلاب مشروطه ایران را بیان نموده است. می‌توان گفت دانش مدون انقلاب‌های علمی و سیاسی را تحت تأثیر قرار داده است. یکی از پایه‌های اصلی مردم‌سالاری نشریات و مطبوعات آزاد است. آزادی و مردم‌سالاری با سانسور از بین می‌رود و سانسور ایجاد محدودیت در انواعی از دانش مدون است. اگر جنبه‌های مختلف زندگی بشر را به طور دقیق ملاحظه کنیم، حضور تاریخی دانش مدون را در جای جای آن خواهیم دید و می‌توان تغییرات سیاسی و اجتماعی را از دریچه‌ی تاریخ دانش مدون نیز بررسی کرد (Sarafrazi, 2010).

ولر معتقد است که تاریخ اطلاعات، که شامل دانش مدون نیز هست، بخش مهمی از موضوع تاریخ فرهنگی است. در واقع تاریخ دانش مدون تاریخ واقعی فرهنگ و تمدن است، در حالی که رشته‌ی تاریخ تاکنون بیش از هر چیز به تاریخ سیاسی توجه نموده جنبه‌های دیگر زندگی را کمتر بررسی کرده است (Weller, 2008). تاریخ دانش مدون بخش بزرگی از این شکاف علمی را پر می‌نماید. مفهوم "تاریخ کامل یا جهانی" تحت تاثیر مکتب آنال موضوعات و عناوین در دسترس برای مورخ را به شدت افزایش داده است. از همین رو موضوعات مختلف و گروه‌های گوناگون انسانی برای خود صاحب تاریخ و پیشینه مکتوب و مدون می‌گردند که هویت آنان را بیش از پیش متجلی می‌گرداند (Stanford, 2005).

تاریخ دانش مدون مسأله‌ای اجتماعی است که در قالب جامعه‌شناسی تاریخی نیز مطرح است. در واقع شناخت تاریخ دانش مدون، شناخت جامعه‌ای است که دانش مدون در آن جریان دارد (Sarukhani, 2007). هر محمل جدید دانش نیاز به پذیرش اجتماعی دارد و هر جامعه نیز در زمان و مکان خاص به دنبال نوعی از دانش مدون برای تأمین نیازهای خود است.

ارزیابی گذشته، درک زمان گذشته تا حال را در بر دارد، این بدان معنا نیست که امروز تحت حاکمیت گذشته قرار گیرد، بلکه باعث می‌گردد از سایه‌ی سنگین آن رها شویم (Stanford, 2005). تاریخ علم بدون توجه به آثار علمی و در واقع بدون دانش مدون قابل تصور نیست و تاریخ شفاهی نمی‌تواند پایه‌ی توسعه علم باشد، اما علم با تکیه بر گذشته به جلو حرکت می‌کند.

تاریخ دانش مدون علاوه بر ضرورت‌ها و اهمیتی که برای علم اطلاعات و دانش‌شناسی و تاریخ دارد، برای عموم خوانندگان می‌تواند منبع لذت و سرگرمی همراه با موارد آموزنده و تبلیغ و معرفی جذابیت‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی برای دانش‌پژوهان جوان باشد. همان‌گونه که تاریخ‌های جدید در این دوره و در این قرن به وجود آمده است، قهرمانان نیز تغییر کرده و ذوق و لذت

خواندن تاریخ آنان نیز تغییر یافته و افرادی که در تاریخ‌های جدید نقش بیشتری را ایفا می‌کنند به عنوان قهرمان واقعی معرفی می‌گردند و پس از آن ممکن است بتی به نام قهرمان به کلی بشکند.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان می‌دهد که اصلی‌ترین موضوعات چهار جنبه‌ی تاریخی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. این چهار جنبه تاریخی عبارتند از: تاریخ اطلاعات، تاریخ مؤسسات و سازمان‌هایی که با اطلاعات و دانش مدون سروکار دارند، تاریخ علم اطلاعات و دانش‌شناسی و تاریخ حرفه‌های مربوط به اطلاعات و دانش‌شناسی. از آنجایی که دانش مدون موضوع محوری علم اطلاعات و دانش‌شناسی است، تاریخ دانش مدون بخش اصلی تاریخ اطلاعات است. مفهوم تاریخ دانش مدون با تاریخ کتاب و تاریخ اطلاعات ارتباط مستقیم دارد. تاریخ کتاب، مدرک و مطبوعات هر کدام بخشی از این مفهوم بوده و این مفهوم جدید میان‌رشته‌ای به عنوان زیرمجموعه‌ای از موضوعات نظری رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، یکی از منابع شناخت و هم‌ردیف فلسفه علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. استفاده از اصطلاح تاریخ دانش مدون همچنین موجب فهم بهتر دیگر رشته‌های علمی از موضوع و مسائل علم اطلاعات و دانش‌شناسی می‌گردد و همانند چتری تاریخ کتاب، تاریخ مدرک، تاریخ مطبوعات و جز آن را در سایه مفهوم یگانه‌ای گرد می‌آورد.

بررسی تاریخ دانش مدون دستاوردهایی برای علم اطلاعات و دانش‌شناسی و پیوند با دیگر علوم که به مطالعات اجتماعی و فرهنگی می‌پردازند به همراه دارد. شناخت تاریخ دانش مدون بیش از هر چیز موجب هویت یافتن دانش مدون، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، حرفه‌های وابسته به آن و سازمان‌هایی که با دانش مدون سروکار دارند، می‌گردد. مطالعه‌ی تاریخی در این زمینه برای پژوهش‌های نظری در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی فرصتی دوباره پدید می‌آورد. بعلاوه بخشی از شکاف‌های علمی تاریخ جهانی کامل و شکاف‌های علمی در علم تاریخ و مطالعات فرهنگی را کامل می‌نماید. تاریخ دانش مدون که شامل تاریخ مطبوعات است اهمیت مطبوعات را در تحولات جامعه نشان می‌دهد. بررسی این بخش مهم از تاریخ بشری دانش‌پژوهان جوان و عامه مردم را با جنبه‌ای از علم اطلاعات و دانش‌شناسی و جاذبه‌های آن آشنا نموده و در خوانندگان ایجاد لذت می‌نماید. مطالعه‌ی تاریخ دانش مدون مانند هر تاریخ مضافی، به معنای زیر سلطه‌ی گذشته بودن نیست، بلکه می‌تواند موجب رهایی از سایه سنگین گذشته و شناخت حال حاضر و پیش‌بینی آینده آن گردد.

دانش مدون از نظر محمل‌ها، ابزارها و قالب‌ها، انواع و اشکال مانند: کتاب، نشریه، پایان‌نامه و جز آن و حتی اشکال مختلف کتاب مانند کتاب‌های مرجع، فرهنگ‌ها، دایره‌المعارف‌ها و انواع و اقسام تقسیم‌بندی‌های دیگر مانند ادبیات، داستان، شعر و جز آن، قابل مطالعه تاریخی است. از سویی ارتباط تاریخی انواع علوم و فناوری با دانش مدون، نیز می‌تواند مورد از سوی متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی و تاریخ مورد مطالعه قرار گیرد. این زمینه‌های جدید مطالعه در تاریخ و علم اطلاعات و دانش‌شناسی اهمیت و ضرورت دارد، زیرا از جنبه نظری به هر دو علم کمک می‌کند. از طرف دیگر سازمان‌های مرتبط با دانش مدون، مشاغل و حرفه‌های مرتبط و علوم مرتبط با دانش مدون نیز از موضوعات نیازمند مطالعه تاریخی هستند.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

References

- Aristotle (1997). *Metaphysics*. Translation: Sh. Khorasani. Tehran: Hekmat. [In Persian]
- Azakai-Spitman, P. (2005). Scientific classification in bibliography (critique of current thematic classes). *Librarianship. Archives And Manuscript Research: Islamic books*, 24(25), 7-16. [In Persian]

- Azarang, A. (1999). *A Selected Articles on Book Publishing in Iran*. Tehran: Ketabdar. [In Persian]
- Bawden, D., & Robinson, L. (2000). "A distant mirror? The internet and the printing press". *Aslib Proceedings*. Vol. 52 No. 2, pp. 51- 7.
- Behnam, A. (2001). *The Firsts in Library and Information Sciene*. Tehran: Chapar. [In Persian]
- Black, A. (1998). Information and modernity: the history of information and the eclipse of library history. *Library history*, 14(1), 39-45.
- Black, A. (2006). Information history. In Cronin, B. (Ed.), *Annual review of information science and technology*, Vol. 40, Information Today, Medford, NJ.
- Buckland, M., & Liu, Z. (1998). History of information science. *Historical Studies in Information Science*, 1998, 272-295.
- Dahl, S., & Barthou, L. (1960). *Histoire du livre: de l'antiquité à nos jours*. Paris: Jules Lamarre.
- Dehkhoda, A. A. (1996). *Loghatnameh, below the entry of Modavan*. Tehran: University of Tehran, Dehkhoda Institute. [In Persian]
- Eastwood, D. (1989). Amplifying the province of the legislature: the flow of information and the English state in the early nineteenth century. *Historical Research*, 62 (149), 276- 94.
- Ebrami, H. (2003). *Introduction to Librarianship and Information Science*. Tehran: Ketabdar. [In Persian]
- Ennis, P. H. (1964). The study of the use and users of Recorded knowledge. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 34(4), 305-314.
- Fani, K., & Akrami, M. (2008). History of science and technology in Iran in a conversation with Professor Kamran Fani and Dr. Musa Akrami. *Book of the Month of History and Geography*, 125. [In Persian]
- Hashemian Bojnourd, N., & Minhaj, M. B. (2007). What is knowledge? Literature review, comparison of definitions, presentation of a new definition. *Approach Quarterly*. [In Persian]
- Headrick, D.R. (2000). *When information came of age: Technologies of knowledge in the age of reason and revolution, 1700-1850*. Oxford: Oxford University Press.
- Homayoun Farrokh, R. A. (1965). *History of Iranian libraries and public libraries*. Tehran: Tehran Municipality Public Libraries Organization. [In Persian]
- Jenkins, K. (2004). *Rethinking history*. Translated by S. Sadeghian. Tehran: Nashre Markaz. [In Persian]
- Khandan, M. (2009). *Philosophy of Information*. Tehran: Chapar; General Libraries. [In Persian]
- Kilgour, F. G. (2004). *The evolution of the Book*. Translated by A. Shakoe. Tehran: Dabizesh Publications. [In Persian]
- Mahmoudzadeh, M. (2016). A Critique of Economic Research in Iran: Popper's Theory of Three Worlds. *Quarterly Journal of Economic Research and Policy*, 24(78), 97- 120. [In Persian]
- Makinen, I., Black, A., Kovac, M., Skouvig, L., & Torstensson, M. (2005). Information and Libraries in an Historical Perspective: From *Library History to Library and Information History*, draft report of the EU Curriculum development Project.
- Marvin, C. (1987). Information and history. In Slack, J. & Fejes, F. (Eds), *The Ideology of the Information Age*. Ablex, Norwood, NJ, pp. 49- 62.
- Meggs, P. B. (2005). *Graphic design date*. Translation By Gh. Fathilanoori & N. Azamferasat. Tehran: Samt. [In Persian]
- Nekounam, J. (2003). *Library research method with emphasis on islamic sciences, especially for writing journalism in postgraduate courses*. Qom: Qom University Press. [In Persian]
- Popper, C. R. (1973). Freedom and the theory of the three worlds (negation of causation is not enough). Translated by Ahmad Aram. *Kian Magazine*, 9, 1- 9. [In Persian]

- Popper, C. R. (1995). *Objective cognition of evolutionary perception*. Translated by Ahmad Aram. Tehran: Sherkate Entesharate Elmi wa Farhangi. [In Persian]
- Rahadoust, B. (2007). *Philosophy of library and information science*. Tehran: Ketabdar. [In Persian]
- Ranjbari, M. (2001). *Developments In book publishing in the seventies (2000-2001)*. Tehran: Book House Institute. [In Persian]
- Rasekhonia, P. (2001). *Several timelines in information and communication*. Tehran: Khane Ketab. [In Persian]
- Rismanbaf, A. (2010). Historical neglect of historical information science studies: Consequences and review of new efforts. *Journal of Library and Information Science*, 15(4), 9-37. [In Persian]
- Ritchie, S. (1982). *Modern library practice*. ELM Publications, Kings Ripton.
- Samaran, C. (1996). *Research methods in history*. Translation of Abolghasem Bighonah and others. Mashhad: Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation. [In Persian]
- Sarafrazi, A. (2010). The role of persian printed indian newspapers in the iranian constitutional revolution. *Quarterly Journal of Subcontinental Studies, Sistan and Baluchestan University*, 2(2). [In Persian]
- Sarukhani, B. (2007). *Research methods in social sciences*. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Stanford, M. (2005). *An introduction to research history*. Translation: M. Sadeghi. Tehran: Samt; Center for Research and Development of Humanities, Imam Sadegh (AS) University, Vice Chancellor for Research. [In Persian]
- Weller, T. (2005). *A new approach: the arrival of informational history*. Proceedings of the XVI International Conference of the Association for History and Computing, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 14-17 September.
- Weller, T. (2006). A continuation of Paul Grobstein's theory of science as storytelling and story revising: a discussion of its relevance to history. *Journal of Research Practice*, 2(1), available at: <http://jrp.icaap.org/content/v2.1/weller.html>
- Weller, T. (2008). Information History: Significance, status and future. Translated by R. Mokhtarpour. *Monthly Etelayabi & Etelarasani*, 15, 20- 32. [In Persian]
- Weller, T., & Bawden, D. (2005). The social and technological origins of the information society: an analysis of the crisis of control in England, 1830- 1900". *Journal of Documentation*, 61(6), 777- 802.
- Weller, Tony. (2007). information history: its importance, relevance and future. *Journal Aslib Proceedings*, 59, 437- 448.
- Yorland, B. (2002). *Documents, Guardian Institutions, and Information Science*. In A. Bahmanabadi, A. Radbaveh (eds). *In fundamentals, history and philosophy of information science (excerpts of articles)*, Tehran: National Library of the Islamic Republic of Iran. [In Persian]

Copyrights

© 2023, by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)